

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללוחדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה החשובה
רודת צדקה וחסד
מרת ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ד ט"ו ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

בס"ד, י"ד אלול תשס"ח

מסכת גיטין ס"ה-ע"א

גליון מס' 486

השבוע בגליון

- ◆ כיצד מועילה מכירת חמץ?
- ◆ המקור למכירת חמץ
- ◆ תולעת השמיר ומכונת קומביין
- ◆ קיום מצווה על ידי גרמא
- ◆ איש עסקים שלקה באירוע מוחי

- ◆ מקור סמכותו של שליח
- ◆ הגדרתו הפסיכולוגית של החרש

- ◆ ההבדל בין חרש לשוטה
- ◆ דין תורה בשיטת הסימנים
- ◆ עד מרוגש, יכול לכתוב את עדותו?
- ◆ זהירות מביטול תורה
- ◆ מגבית עבור עניי צפת וירושלים

דין חמץ/מערמין על מעשר שני כיצד מועילה מכירת חמץ?

פירות מעשר שני יש לאכול בירושלים בלבד. עם זאת, המתגורר בריחוק מקום מירושלים רשאי לפדותם על ידי העברת קדושתם למעות, אותן יעלה עמו לירושלים וירכוש בהן מאכלים שיתקדשו מחדש בקדושת מעשר שני. הסכום שאותו יש להפריש לצורך הפדיון אינו קבוע; כאשר בעל הפירות עצמו פודה את פירותיו, עליו להוסיף חמישית משוויים, אך הפודה פירותיו של אחר, די לו בהפרשת דמיהם בלבד. בסוגייתנו מבואר, כי בעל פירות החפץ להמנע מתשלום חומש, רשאי להערים ולהעניק לבנו את המעות הנדרשים לפדיון כדי שהבן עצמו יפדם בלא מתן חומש שהרי הפירות אינם שלו, ואחר כך ישיב לו הבן את המעות שנתקדשו.

"הערמה" מהי? הרמב"ם (פירוש המשניות, תמורה פרק ה' משנה א') מבאר, כי "הערמה" בלשון חז"ל אין פירושה מרמה, אלא תחבולת היתר, דהיינו: עשיית מעשה מסויים שלא לשם המעשה עצמו אלא כדי להפטר על ידי כך מחיוב או ממצווה. הערמה במטרה להפטר מחיוב מסויים, נוגעת לנידונים רבים בכל חלקי התורה.

המקור למכירת חמץ: לפני הפסח, הכל מוכרים לנכרי את החמץ שנותר ברשותם, כך גם בעלי מפעלי מזון המוכרים כמויות ענק. המקור הראשון בחז"ל למכירת חמץ בערב פסח, הוא בתוספתא (פסחים פרק ב' הלכה י"ב): "ישראל וגוי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי זה מוכרו לנכרי... וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח". פוסקים רבים טרחו לבאר, כיצד חלה מכירת החמץ הנעשית אך ורק מתוך רצון להמנע מאיסור חמץ, ולא עקב הרצון למכור את החמץ לגוי.

דעת בעל "תבואות שור" היא ("בכור שור" פסחים כא/ב), כי אמנם אין בכחה של מכירת החמץ למנוע איסור חמץ דאורייתא! אולם, משום שממילא אנו מבטלים את החמץ, והאיסור להותירו בבית הוא מדרבנן בלבד, ניתן לסמוך על המכירה. טעמו (עיין שו"ת "חתם סופר" או"ח סימן ס"ב): **יש להבדיל בין הערמה הנעשית בין שני יהודים, כגון המקרה המובא בסוגייתנו, שהאב ובנו מערמיים על מעשר שני, לבין הערמה במכירת חמץ. שכן, כאשר מעשה הערמה מתבצע בין שני יהודים, אף על פי שמטרתם הסופית אינה מעשה הערמה עצמו אלא להשלכותיו, מכל מקום, יודעים הם כי אם לא יעשו את מעשה הערמה בכנות, אף התוצאה לא תחול והם יעברו על איסור. לעומת זאת, במכירת חמץ אמנם היהודי וודאי מתכוון למכור את חמצו בכנות, שהרי מי יהיו לעבור על איסור חמץ, אך הנכרי הרי יודע כי היהודים לא נתקפו בחוש מסחרי מפותח בדיוק בערב פסח, ומכירת החמץ נעשית מסיבות דת כל שהן, ואין הוא מתכוון**

דבר העורך

מי יעני ומי יעשר

הספינה יצאה את הנמל כשעל סיפונה מצטופפים סקרנים רבים. באין-מקום נותרו על החוף סקרנים רבים עוד יותר, אשר ליווה בעיניהם מתוך תקווה כי יוכלו לצפות מרחוק בעומד להתרחש. איש מן המפליגים לא הביט במלחים החותרים במשוטיהם במרץ, או ברב-החובל המנסה לראות את זרכו מבעד דבוקת האנשים, הכל מיקדו את מבטיהם בשתי בהמות המשא עמוסות השקים שהצטופפו עמם יחד על הסיפון, ובבעליהן מוקפי המשרתים.

"הכל עניין של כבוד", הפטיר ישיש שהובא אל המקום על ידי נכדיו כדי לבלות את שעות הבוקר בנעימים. נסיונותיהם לשריין לו מקום על הסיפון, לא צלחו, והנוכחים נאלצו לשמוע את פרשנותו לאירוע.

ובאמת, הכל היה עניין של כבוד. שבועות אחדים לפני כן התקיים אירוע מרכזי במהלכו כובד עתיר-ממון על ידי מארגני האירוע, כמנהג העולם הסבור כי ביום מן הימים הכיבוד ישתלם באופן זה או אחר. באירוע נכד עשיר נוסף, ומקורביו דאגו להפיץ שמועה אשר תגע עד אפרכסותיהם של מארגני האירוע, כי ראוי היה להם לכבד אותו, שהרי ממונו רב משלו. הדברים הגיעו לידי כך, שעילת המהומה נשכחה זה מכבר ועתה היו שני הצדדים מיתגרים בנייהם עשרו של מי רב יותר.

השניים היו אנשי-כבוד... ובלית ברירה החלט כי תערך בדיקה פומבית במהלכה יתברר מי עשיר מזולתו. בימים ההם אין דוחות ואין מאזנים, אין ספרי חשבונות ואין חשבונאים, כל אחד עם נכסיו ומטבעותיו הספונים עמו. נמנו וגמרו, איפוא, כי כל צד לעימות יביא עמו מצבור עצום של מטבעות זהב, הם יעלו עמו לספינה אשר תפליג אל הים הפתוח, <<

עילוי נשמת

מרת **ביילא בלייר** ע"ה
ב"ר שלמה זלמן ז"ל
נלב"ע ד' באלול תשס"ח
תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו ישראל-ארה"ב

עילוי נשמת

הקדושים
הרב **דוד יעקב הלוי אפלבוים** הי"ד
ובתו **נאוה** הי"ד
נלב"ע י"ג באלול תשס"ג
תנצב"ה
הונצחו ע"י הר"ד **צבי ותמרה**
סנד שיחיו - ירושלים

עילוי נשמת

מרת **צירל פולק** ע"ה
ב"ר יוסף הקש ז"ל
נלב"ע י"ג באלול תשל"ח
תנצב"ה
הונצחה ע"י משפחות פולק,
מי זהב וקרפין שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת
מרת **טויבא ברמן** ע"ה ב"ר אלעזר מאיר ז"ל
נלב"ע ט"ו באלול תשמ"ט **תנצב"ה**
הונצחה ע"י ידידנו הר"ד **יעקב (ז'ק) ברמן** ומשפ' שיחיו

לקנותו באמת. על כן מכירת החמץ לא היתה מועילה כדי להיפטר מאיסור תורה, ורק משום שנועדה לפטור מאיסור דרבנן, בכחם של חז"ל היה לתקן שאפשר לסמוך עליה.

אולם, הפוסקים דחו את דבריו (עיין "חלקת יעקב" י"ד סימן ט"ו), מאחר שכאשר אדם עושה מעשה, אין זה משנה כלל מה הוא חושב בלבו. אף על פי שהנכרי יודע שמטרת המכירה אינה להעשיר את אוצרותיו, אלא כדי שהיהודים לא יכשלו באיסור, מכל מקום, כיון שבפועל עשה קניין, חלה המכירה ואף יש לה תוקף בבית דין.

הערמה, ולא מרמה: פעמים רבות שללו הפוסקים בנחרצות הערמות מדומות שהוצעו בפניהם. דוגמה לכך ניתן לראות בדברי התשב"ץ (חלק א' סימן קל"ח), כאשר פרנס מכובד הסתכסך עם אחד מבני קהילתו, והשניים קצפו ונדרו כי לא יהנו זה מנכסיו של זה. והנה כאשר ביקשו הפרנסים לגבות את מיסי הקהילה מאותו אדם, הוא סירב לשלם את מלוא הסכום הנדרש, שהרי חלק ממנו מיועד לתשלום משכורת הפרנס שנדר שלא יהנה ממנו. הפרנסים שחפשו מוצא מן הסבך, הציעו, שכספו ישמש לצרכים שונים של הקהילה ולא לתשלום משכורת הפרנסים. אולם התשב"ץ דחה את הצעתם ואמר להם, כי אם אמנם יהודי זה אינו נושא בעול משכורתיהם, מן הראוי היה לקצץ בתשלומי מיסיו...

דף סח/א איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד

תולעת השמיר ומכונת קומביין

הגמרא בסוגייתנו מספרת, כי בעת בניית בית המקדש התחבט שלמה המלך, כיצד יסתת את אבני המקדש, שכן, בברזל אינו יכול לסתתם - שנאמר (דברים כז/ה): "לא תניף עליהם ברזל". לבסוף ייעצו לו חכמים שיעשה זאת על ידי תולעת השמיר שנבראה בששת ימי בראשית בערב שבת בין השמשות (אבות פרק ה' משנה ז'). סגולתה של תולעת השמיר היא, שכאשר מניחים אותה על דבר קשה, הוא נבקע מיד (סוטה מח/ב). הגמרא מוסיפה ואומרת, שגם משה רבינו השתמש בתולעת השמיר כדי לחקוק את שמות בני ישראל על אבני האפוד.

קיום מצווה על ידי גרמא: היו שביקשו להוכיח מסוגייתנו, כי אפשר לקיים מצווה גם על ידי גרמא, שהרי משה רבינו נצטווה (שמות כח/ט): "ופתחת עליהם שמות בני ישראל", אך לא עשה זאת בידיו ממש, אלא העביר את תולעת השמיר מעל האבנים ובכחה נחקקו השמות. הרי לנו, שגם על ידי גרמא אפשר לקיים מצוות (הגר"א גורדון, הובא בקונטרס "באר בשדי"). אולם, רוב הפוסקים (צל"ח החדש סימן א' ועוד) דחו הוכחה זו, משום שצורת האותיות שנחקקו באבני האפוד נקבעה על ידי משה רבינו, אשר הולִיך את תולעת השמיר בידיו והתווה את דרכה, ובכך נחשב כמי שחקק את האבנים על ידי מעשה ולא בגרמא בלבד, וממילא אין כל ראייה. כך גם הכריע הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, בשאלה מעניינת שנשאלה על ידי חברי מושב שומרי תורה ומצוות, כלהלן.

קומביין מהסוכנות היהודית: בימי קום המדינה רכשה הסוכנות היהודית מכונה לקצירת כותנה, כדי להשאילה למושבים. כדי להפיק שמוש מירבי במכונה, לא השאילו למושב אחד כי אם לשני מושבים יחד. חברי המושב הדתי רצו גם הם לשאול את המכונה, ולשם כך היה עליהם לחבור למושב הסמוך אליהם שחבריו לא שמרו תורה ומצוות. השאלה שהופנתה אליו היתה אם עליהם להמנע משאילת המכונה, כי באמצעותה בני המושב הסמוך יחללו את השבת.

בתחילת דבריו מסתפק הרב פראנק זצ"ל, אם מאחר שבאמצעות המכונה אפשר לקצור כמויות אדירות של כותנה, עליהם להמנע משאלתה, כדי לא לגרום ליהודים להרבות בחילול שבת, או שמא מאחר שהלהב החותך את הכותנה, מונע על ידי המנוע ולא על ידי מעשה אדם, הרי זו פעולת גרמא, ואדרבה, על ידי הקצירה במכונה יפחת חילול השבת שלהם שמעתה לא יקצרו בידיים אלא במכונה בלבד.

אולם, על פי העולה מסוגייתנו הוא מכריע (ש"ת "הר צבי" או"ח ח"א סימן קכ"ה, י"ד סימן קמ"ג), כי קצירה במכונה אינה נחשבת כגרמא אלא כעשיית איסור בידיים, שהרי הנוהג במכונה מוליכה ומכוונה בין תלמי השדה. כשם שמשא רבינו הולִיך את תולעת השמיר על אבני האפוד, ונחשב כמי שכתב בידיו את האותיות שנחקקו על ידי התולעת, הוא הדין לגבי הנוהג במכונת קצירה שנחשב כקוצר בידיו.

דף ע/ב אין כותבין אלא לכשישפתה

איש עסקים שלקה באירוע מוחי

בסוגייתנו מבואר, כי בעל שמינה שליח שיגרש את אשתו ונשתטה הבעל - בטל כוחו של השליח ואינו יכול לגרש את האשה. ברם, נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש במקרה שהבעל חלה ב"קורדיקוס" - מחלה מוחית המבלבלת את הדעת (עיין פירוש המשניות לרמב"ם). לדעת ריש לקיש, מאחר שמחלה זו ניתנת לריפוי על ידי תרופה, אין הבעל מוגדר כשוטה. רבי יוחנן חולק וסובר, כי כל עוד לא נטל הבעל את התרופה, הרי הוא כשוטה לכל דבר.

איש עסקים שלקה באירוע מוחי: איש עסקים אמיד ייפה את כוחו של אחד מעובדיו לסיים את פרטיו האחרונים של משא ומתן לרכישת מפעל גדול מעבר לים, ולסגור את העסקה. השליח נסע, וכאשר הגיע לחוף לארץ נודע לו כי שולחו לקה בשבץ מוחי ל"ע, ולדעת הרופאים אין לו תקומה. השליח אשר רצה בטובת בני משפחת מעבידו, ביקש להשלים את העסקה, אך יש לברר, האם הוא עדיין נחשב כשליח של מעבידו המוגדר כעת כמי שאין לו דעת. שאלה זו תלויה במחלוקת האחרונים כיצד לבאר את דברי רבי יוחנן.

מקור סמכותו של שליח: בעל "קצות החושן" (סימן קפ"ח ס"ק ב) דן בהגדרתו של שליח ואומר, כי הטור

ושם יתחילו לזרוק מטבעות אל הגלים בזה אחר זה, מטבע אחר מטבע, מטבע אחר מטבע - מי שיחדל ראשון ממתת הפסד הממון, אות היא כי הוא עשיר פחות מזולתו...

המלחים חדלו ממאמציהם. עוגן הוטל הימה, והשקים נפרקו מבהמות המשא. משרתיים הטילו את השקים ליד אדוניהם, פיתחו את קשריהם ונסגו לאחור. הים הגדול בלע את המטבעות זה אחר זה. השניים היו מטילים בצוותא מטבע, מטבע, כל אחד משקו, לעיניהם הנדהמות והחולמניות-מה של המצטופפים על הסיפון, אשר דימו בעיני רוחם חזיונות של אושר ורווחה נזרקים הימה כחפץ שאין בו משים.

העשיר בתרבוש הלבן סימן למשרתו להגיש לו שתיה. חיש מהר ניצב לידו משרת כנוע ובידו מיץ פירות טרי. היו שראו בכך סימן לכניעה, לנסיון להאט את הקצב. עם הזמן התברר כי הם צודקים. רעהו עצר אך פעם אחת, להטיב את אבנטו על מעילו, ותו לא, ואילו בעל התרבוש הלבן ביקש הפסקה מידי רגעים אחדים בתואנות שונות. הוא לא הביט ישירות בעיני יריבו, אך בעודו עוקב כביכול אחרי מטבעות הזהב הצוללות אל המים המלוחים, פזל מזווית עינו אל יריבו ונחרד ממרצו הרב. הלה עומד היה דרוך ומוכן לזרוק את מטבעותיו, ונראה היה בעליל כי רק הקצב האיטי של בעל התרבוש הלבן מעכבו - אלמלא הוא, כבר מזמן היה מוכן לשפוך באחת את כל שקיו אל הים כדי להוכיח את עשירותו.

הוא נשבר, בעל התרבוש הלבן. מושפל על הפסדו, עצוב על הנזק הכספי העצום ואפוף רגשי אשמה עצמיים על אשר הביא את עצמו למצב כזה, הוא לחץ ברפיון את ידיו של יריבו, ופנה לבהות בקצף הגלים. **עיקרו** של משל זה סופר על ידי הגאון רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל, וסימומו: בעל התרבוש הלבן לא היה עשיר פחות מרעהו, אלא שרעהו הנוכל הביא מטבעות זהב מזוייפים...

מי שזורק, הרי זה מפני שאין בידיו דבר בעל ערך. **רבי** יוסף חיים מבגדד ביקש להמחיש לשומעי לקחו, כי אדם הדבק בתורה וקובע עיתים ללמוד בה, יחוש כי זמנו יקר ואינו מסוגל לאבדו לריק. אפשר למלאו בתוכו, כל דקה שווה זהב, רוחני וגם גשמי, כי אין ערך להנאת לימוד התורה אשר טובה מאלפי זהב וכסף.

לדידם של לומדי תורה הזמן הוא מצרך יקר. ראו את רבבות לומדי הדף היומי, אשר בכל יום, בבוקר, בערב, בצהריים או בלילה, ממחרים את צעדיהם לבית המדרש, הם יודעים שמפזרים שם מטבעות של זהב, וכל הרוצה יבוא ויטול.

יהודי יקר!

בעוד תקיעות השופר נשמעות בבוקרו של יום ומהדהדות על פני כל שעות היממה בהזכרון: אלול! דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון! הנך מוזמן להצטרף לשיעורי הדף היומי ולגלות עולם חדש נפתח בפניך. חיים של תורה הכוללים חיים שיש בהם הכל.

הפיט עתיק היומין ומרטיט הלב "מי יעני ומי ייעשר" אינו מתייחס רק לעוני כספי ולעושר כספי, אלא גם לאלו הרוחניים; איש אינו חפץ שחיוו יהיו עניים בתוכו, דליל-מעט, הכל מייחלים שזמנם יהיה עשיר, גדוש בדבר-מה שאין טוב הימנו.

ההצטרפות לשיעור הדף היומי הנך מוזמן לפנות למוקד הארצי של מאורות הדף היומי: 1800-20-33-11.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

מענה לשון

ערב שבת וליל שבת (פרק ג')

ההלכה שיש לסעוד סעודה לאחר צאת השבת (הנקראת בשלל שמות: "סעודת מלוה מלכה", "סעודה רביעית" או "סעודת דוד המלך") מקורה בסוגיה במסכת שבת (ק"ט/ב):

אמר רבי אלעזר: לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית.

ואמר רבי חנינא: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית.

שתי המימרות, שכמעט זהות בלשונן, מלמדות שקיים סעודת השבת אינו תלוי בצורך האישי של כל אדם, אלא יש לערוך שולחן לסעודה, אף על פי שאינו זקוק אלא לכזית. ההבדל בין דברי רבי אלעזר לדברי רבי חנינא הוא באיזו סעודה מדובר: "בערב שבת"

רבי אלעזר בוודאי מדבר על הסעודה הראשונה של שבת, הנאכלת בד"כ בליל שבת (מי שמקבל את השבת מוקדם יכול לקדש ולאכול אותה גם לפני זמן כניסת השבת). אמנם, לשון ההלכה שאמר רבי אלעזר "יסדר שלחנו בערב שבת" עלול אולי להטעות ולהתפרש כמכוון לסעודה השייכת ליום שישי! ברם, כפי שמוכח מדברי ר' יוחנן הנ"ל (גיטין לח/א) על המשפחה הירושלמית שנעקרה עקב קביעת סעודתה בזמן זה, אין ספק שמדובר על סעודת שבת. ומדוע אם כן אמר "יסדר שלחנו בערב שבת"? והרי רובא דעלמא אוכלים את הסעודה בלילה, ולא מבעוד יום!

רש"י שם כותב "יסדר אדם שלחנו בערב שבת - לליל שבת". כלומר, רש"י הבין את הלשון "ערב שבת" כאן כבדרך כלל, יום שישי, ולכן הסביר שמטרת סידור השולחן היא עבור הסעודה בליל שבת. כלומר, "ערב שבת" שבדברי רבי אלעזר איננו זמן הסעודה, אלא זמן הכנת הסעודה.

בפעם הבאה נדון במימרא של רבי חנינא: על איזו סעודה מדובר? מהו הזמן הנקרא בפי חז"ל "מוצאי שבת"?

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב דוא"ר u-frank@neto.bezeqint.net

פנינים

דף סה/א ולמכור בכנסי אביו עד שיהא בן עשרים

גיל המכירה

סיפר הגרמ"מ שך זצ"ל:

בעת אסיפת רבני רוסיה עם השלטונות בשנת תרנ"ב, שאל אחד השרים אימתי הוא גיל בגרות. השיבוהו הרבנים: גיל י"ג. הגיב הצורך ואמר: אם כן, בגיל זה נתנן הברייה לנער להמיר דתו... **רבי** צבי הירש רבינוביץ, רבה של קובנה (בנו של רבי יצחק אלחנן), הגיב מיד:

למרות גיל מצוות, הרי שלמכור נכסים אינו יכול עד גיל 20. אם נכסים גשמיים כן, נכסים רוחניים על אחת כמה וכמה!...

דף סז/א רבי יהודה חכם לכשירצה

"חכם לכשירצה"

כתב המהר"צ חיות (בהגהותיו שבסוף הגמרא): אין הכוונה שהיה חכם רק לעיתים מזומנות, אלא אדרבה, בכל עת שהיה חפץ יכול היה להתגבר על כל המפרעים ועל כל הטרדות ולהתפשט מכל ענייני העולם הזה, בין בזמני צער וכעס ובין בזמני ענוי ורעב, ולעסוק בעמקות ובהתבוננות בתורה הקדושה...

דף סז/א ר"ע אוצר בלום

גימטריות

כתב "מצפה איתן" (יבמות טז/א):

'אוצר בלום' בגימטריה 375, כמניין הפעמים שהלכה כמוותו בכל הש"ס!... **ועוד** כתב כי 'אוצר בלום' [ראה גירסת תוספות] בגימטריה 'רבי עקבא'!

הרמב"ם (הלכות גירושין פרק ב' הלכה ט"ו), נחלקו מדוע מבואר בסוגייתנו שאם הבעל השתטה בטל כוחו של השליח. לדעת הטור, כל מהותו וכחו של השליח נובעים מתוקף היותו זרוע ארוכה של הבעלים, וכל פעולה שעושה השליח היא על דעת המשלח. ממילא, כאשר המשלח מאבד את דעתו אין השליח יכול למלא את שליחותו. אולם [לדעת הקצוה"ח] הרמב"ם חולק וסובר, שהשליח מקבל ייפוי כח מן המשלח **בעת מינויו**, ובשעת הפעולה הוא אינו זקוק למשלח כמקור השראה. לפיכך, מעיקר הדין, גם כאשר השתטה המשלח אין מניעה לקיום השליחות, ורק לגבי שליח הנושא בידיו גט, גזרו חז"ל שלא יגרש את האשה כדי שאנשים שאינם מצויים בפרטי המקרה, לא יטעו ויחשבו ששוטה יכול לגרש את אשתו.

למחלוקת זו השלכות הלכתיות רחבות היקף, וביניהן המקרה המובא לעיל. שכן, אם מן התורה נמוג כוחו של השליח כאשר משלחו איבד את שפיות דעתו, כך יהא הדבר בכל סוגי השליחויות, הן לענייני גיטין והן לענייני ממון וכדומה. אולם, אם לאחר מינויו השליח פועל מכוחו האישי, ובגיטין בלבד תקנו חז"ל שלא יבצע את שליחותו - בכל שאר השליחויות לא בטל כח השליח.

[כאמור למעלה, כל זאת לדעת "קצות החושן", אולם, האחרונים הרבו לדון (עייין ספר המפתח רמב"ם פרנקל שם), האם אמנם הרמב"ם חולק על הטור. מן הראוי לציין את דעת החזו"א זצ"ל (בסוגייתנו) שהכריע, כי דברי הרמב"ם נסובים על אודות מחלת "קורדיקוס" בלבד הנידונה בסוגייתנו, שכאמור, למחלה זו יש תרופה, ועל כן, סובר הרמב"ם שמעיקר הדין אדם זה אינו מוגדר כשוטה משום שיש תקומה ממצבו, ומכל מקום לגבי גיטין החמירו חז"ל ששליחו של אדם זה לא יבצעה. אולם, לגבי אדם שהשתטה, סובר הרמב"ם כי כוחם של שליחיו פוקע מעיקר הדין].

דף עא/א אמר רב כהנא אמר רב

הגדרתו הפסיכולוגית של החרש

מבואר בסוגייתנו, שחרש-אלם נחשב לגבי דיני התורה כמי שאין בו דעת. הגמרא אף מביאה את דעת חכמים וכך נפסק להלכה ("שולחן ערוך" אהע"ז סימן ק"ב סעיף ה'), כי גם אם הוא יודע לבטא את עצמו על ידי כתיבה, אין די בכך כדי להוכיח כי הוא בר-דעת ברמה הנדרשת כדי להתחייב במצוות. שיטות רבות ומגוונות ללימוד חרשים פותחו כבר לפני כ-170 שנה על ידי פרופ' ויקטור אוגוסט יגר, וגם הרש"ש בסוגייתנו מצייין את בית הספר לחרשים בעיר וינא, בו לימדו חרשים מקצועות שונים כשאר בני אנוש. בדורות עברו, אדם שנולד חרש נותר נטול השכלה, והתפתחותו השכלית הוגבלה באופן שלא היתה כל אפשרות ללמוד לכתוב, ומשום כך מבאר המהרש"ל (בסוגייתנו), כי בסוגייתנו העוסקת בחרש היודע לכתוב, מדובר בקטן שהספיק לרכוש את אומנות הכתיבה ולאחר מכן התחרש, ומאז נעצרה התפתחותו השכלית.

מעמד החרשים בימינו: כאמור, בימינו אפשר לפתח תקשורת מוצלחת ורבת גוונים עם החרשים ולפתח את שכלם עד לדרגת פקחות המקבילה לזו של שאר בני אדם, כפי שהעיד ר' יואל דייטש מנהל המוסד לחרשים בווינא לפני כ-150 שנה, על תלמידו שכתב מאמרים לעיתונות: "מסופקני אם נמצא בין המחוננים בכל החושים, מי שיוכל להביע רעיונותיו בצורה טובה וחרפה ממנו" (ש"ת רבי עזריאל הילדסהיימר חלק ב' אבע"ז, סימן נ"ח). לפיכך דנו הפוסקים אם חרש המתקשר עם סביבתו וניכר עליו כי בן דעת הוא, מוגדר כפיקח, ואם כן, אלו תנאים נדרשים כדי להצביע על רמת הבנתו ופקחותו. כדי לדון בשאלה זו, יש להשכיל תחילה בהגדרת מעמד החרש מבחינת שכלו וכישוריו, כפי שהיטיב לבאר זאת ה"חתם סופר" (ש"ת אהע"ז סימן ב').

ההבדל בין חרש לשוטה: הגמרא (חיגיגה ג/א) נותנת סימנים לאיבחון השוטה ואומרת, שהיוצא יחידי בלילה ולן בבית קברות ומקרע את כסותו, הרי הוא שוטה שפטור מן המצוות. אולם, חז"ל לא נתנו סימנים לקבוע על פיהם אם חרש בר-דעת הוא, אלא קבעו באופן גורף שכל החרשים אינם ברי-דעת. זאת, משום שהחרש שונה במהותו מן השוטה. חז"ל בעומק דעתם הבינו (רש"י חיגיגה ב/ב ד"ה "חרש"), כי מאחר שחרש מנוע מדיבור ומשמיעה, אין שכלו יכול להתפתח לרמת בר דעת החייב במצוות, כיון שאינו ער דיו למתרחש סביבו. לעומת זאת, לשוטה יש שכל, פעמים אף חריף, אך הוא נמהל בטירוף המשבש את מחשבתו. על כן נזקקו חז"ל לסימנים, שיגדירו מאימתי הטירוף גובר על דעתו וגורם לה להשתבש לחלוטין. עתה, אחר שידעו אנו, כי לחרש יש שכל כמו ליתר בני האדם, אלא שקשיים רציניים מונעים אותו מלפתחו, דנו הפוסקים, על פי אלו הוכחות נוכל לקבוע כי החרש התפתח דיו והגיע לרמת בן דעת.

דין תורה בשיטת הסימנים: לדעת כל הפוסקים, חרש-אלם שלמד לדבר כאחד האדם, באופן שהוא יכול לבטא את עצמו על ידי דיבור בלבד בלא עזרים אחרים, דינו כפיקח לכל דבר, שכן, היוצא את עצמו מכלל "חרש-אלם" ומעתה הרי הוא כ"**חרש המדבר**", וכמבואר בסוגייתנו הוא נחשב כבן דעת. כמו כן, אין עוררין לגבי חרש-אלם המדבר בשפת הסימנים בלבד, כי אין די בתקשורת מוגבלת זו כדי לעמוד על סוף דעתו ולהיווכח כי אכן שכלו התפתח ברמה הנדרשת כדי להתחייב במצוות. זאת, אף אם התנהגותו מוכיחה על מח חריף, כפי שמספר בעל "צמח צדק" (סימן ע"ז) על חייט מקראקא, חרש מבטן ומלידה, שהיה מפורסם בפיקחותו הרבה ואף ייצג את עצמו בכשרון בפני בית הדין, ומכל מקום הכריע שאין דינו כפקח, כמבואר בסוגייתנו, שאף אם החרש מבטא את עצמו על ידי כתיבה, עדיין אין דינו כפקח. אולם נחלקו הפוסקים מה דינו של חרש-אלם, שלמד לדבר בשפה עילגת ובשעת דיבורו הוא נעזר בתנועות ידיים. לדעת בעל "דברי חיים" (אבן העזר סימן ע"ב) דינו כפקח, ואף שדיבורו עילג הוא נחשב כמדבר. אולם, בעל "לבושי שרד" ("נאות דשא" אבה"ז סימן קל"ב) סובר כי דיבור נלעג אינו נחשב דיבור.

דף ע"א/א שאני עדות דרחמנא אמר מפייהם ולא מפי כתבם
עד מרוגש, יכול לכתוב את עדותו?

מבואר בסוגייתנו, כי אלם אינו רשאי להעיד בכתב, משום שהעדויות צריכה להאמר בפה, שנאמר (דברים יט/ט): "על פי שני עדים". לדעת רבינו תם (יבמות לא/ב ד"ה "דחזא") כוונת התורה היא, שעל העד להיות בעל אפשרות להעיד בפיו ומשום כך אף אינו יכול למסור את עדותו בכתב. אך מי שאינו אלם, רשאי להעיד גם על ידי מסירת דבריו באיגרת לבית הדין. אולם רש"י (דברים יט/ט) והרמב"ם (הלכות עדות פרק ג' הלכה ד') חולקים וסוברים, כי לא זו בלבד שעד צריך להיות בעל אפשרות להעיד בפיו, אלא עליו להעיד בפועל בפיו בלבד, ואין בית הדין רשאי לקבל עדות שנכתבה ונשלחה אליו (עיי' "אבני נזר" י"ד סימן ש"ו).

זהירות מביטול תורה: להלכה נפסק ("שולחן ערוך" חו"מ סימן כ"ח סעיף י"א), כי יש לומר את העדות בפה בלבד. אולם, כאשר תלמיד חכם נזקק להעיד, אפשר להקל עליו כדעת רבינו תם, שישגר אגרת לבית הדין, כדי שלא יבטל את תלמודו (ב"ח, טור סימן כ"ח ס"ק ט"ו).

עד שהתרגש בהופעתו לפני בית הדין: לעיתים קורה, שעד העומד להשמיע את דבריו מתרגש מאוד, עד שאינו מסוגל לפצות את פיו, או שהעד לוקה בצרידות חמורה שאינה מאפשרת לו לשאת את קולו. יש לברר, איפוא, האם גם לדעת רש"י והרמב"ם הסוברים שאין לקבל עדות בכתב, יש להבדיל בין כתיבת עדות מחוץ לכתלי בית הדין, לבין כתיבת עדות בנוכחות בית הדין.

מצד אחד, מאחר שתכלית הדיבור היא לבטא את דעותיו וכוונותיו של המדבר, הכתיבה שאף על ידה אדם מבטא את כוונותיו, יכולה להחשב כתחליף לדיבור, וממילא, כתיבת עדות בפני בית הדין אינה דומה לכתיבתה מחוץ לכתלי בית הדין, שכן, הכותב עדות בפני הדיינים, הרי הוא כמי שמדבר בפניהם ועדותו כשרה. מאידך גיסא, יתכן, כי למרות שאדם מבטא את עצמו גם בכתיבה, עדיין אין היא יכולה לשמש כתחליף לאמירה במקומות בהם נצטוונו לומר דברים בפיו (עיי' רשב"א בסוגייתנו, שו"ת "נודע ביהודה" מהד"ק חו"מ סימן ל', ועוד). הפוסקים הגדירו נידון זה, האם "כתיבה כדיבור" או שמא "אין כתיבה כדיבור".

כתיבת דברי תורה: בירור נושא זה נוגע לחלקים רחבים ממצוות התורה, (עיי' "פרי מגדים" משבצות זהב סימן מ"ז אות ב'), כגון, האם יש לברך ברכת התורה על כתיבת דברי תורה. שכן, אם כתיבה כדיבור - יש לברך עליה. אך אם אינה נחשבת כדיבור, מותר לכתוב דברי תורה גם בלא ברכה. כמו כן, הנמצא בחדר הכניסה לבית המרחץ, מקום בו אסור לדבר בדברי תורה אך מותר להרהר בהם, אינו רשאי לכתוב דברי תורה אם כתיבה נחשבת כדיבור, אולם, אם כתיבה אינה כדיבור - רשאי ("שולחן ערוך" או"ח סימן מ"ז ס"ק ב' וט"ז) (עיי' "שדה חמד" מערכת א' כלל קל"ט, הסובר שמכל מקום אין לכתוב במקום זה, שמא יבוא לידי דיבור).

ספירת בני ישראל, גם על ידי כתיבה: כידוע, אסור למנות את בני ישראל (יומא כב/ב), וכן נפסק להלכה (רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ד' הלכה ד'), שנאמר (הושע ב/א), "לא ימד ולא יספר". לדעת "חתם סופר" (הובא ב"כתב סופר" י"ד סימן ק"ו) כתיבה כדיבור, ומשום כך גם המונה את בני ישראל בכתיבה עובר על איסור.

מגבית עבור עניי צפת וירושלים: תלמיד הגר"א, הגאון רבי ישראל משקלוב זצ"ל, ייסד את קהילת הפרושים בארץ ישראל. בפעולותיו לביסוס היישוב, ארגן הגאון רשימה שכללה את שמותיהם של עניי צפת וירושלים ושיגר אותה לנדיבים מעבר לים. הנדיבים הללו ביקשו כי ליד שמו של כל עני יצויין מספר נפשות בני ביתו. דרישה זו עוררה חשש שהופנה להכרעתו של ה"חתם סופר" (שו"ת קובץ תשובות סימן ח'), שמא אסור לציין את מספר הנפשות, שהרי כתיבה כדיבור ואסור למנות את בני ישראל בפה.

העתקה אינה נחשבת כספירה: בשאלתו ציין רבי ישראל, כי לדעתו אין איסור לעשות כן, משום שספירת האנשים עצמם ובפניהם בלבד היא האסורה. אולם, ה"חתם סופר" חלק על דבריו וסבר, כי בכל אופן ודרך אין למנות את בני ישראל. אך הכרעה כי מקרה זה שונה, שכן, הגבאי הכותב את השמות, מעתיק אותם מפנקס הקהילה, ופעולה זו אינה נחשבת ספירה אלא העתקה בלבד.

דף ע"א/א משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי
קצר ונקי
מפרש החיד"א: הר"ן מסתפק אם עדיף לדבר קצר יותר או בלשון נקיה יותר. רבי אליעזר בן יעקב הצליח גם זה וגם זה, 'קב' - מעט, קצר, ונקי - דברים נקיים... ("מראית העין").

דף ע"א/א שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה... ושינה...
עניינה של השניה
כתב הגר"א (משלי יט/כב):
"נתן הקב"ה לאדם בטבעו שישן כדי שתעלה נשמתו לשיבה של מעלה ושם מגלין לו רזי תורה, ומה שאי אפשר לאדם ללמוד בשבעים שנה, לומד שם בשעה אחת. אך מאותו הלימוד אינו בא לו שום שכר כלל אלא שזהו הוא השכר בעצמו, אבל מה שלומד ביום היא מביאתו לחיי העולם הבא".

דף ע"א/א שלשה דברים מכחישים כחו של אדם פחד דרך ועון
שלושה כנגד שלושה
זהו ביאורו של המהר"ל:
האדם יש בו שלושה מרכיבים, הגוף, הנפש (שיש גם לבהמה), והשכל - הנשמה העילאית. הגוף נכחש על ידי הדרך התנועה והמאמץ. הנפש על ידי הפחד, והנשמה על ידי החטא!

לעילוי נשמת
מרת **אסתר לאה פרידברג** ע"ה
ב"ר שמעון הכהן ז"ל נלב"ע י"ח באלול תשל"ח
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה ידידו הר"ר **דב יצחק פרידברג** ומשפ' שיחיו - אנטורפן

לעילוי נשמת
הר"ר **אברהם גולדפישר** ז"ל
ב"ר יהודה זינדל מרדכי הלוי ז"ל נלב"ע י"ט באלול תשמ"ז
וזוגתו מרת **אידל (עדינה) גולדפישר** ע"ה
ב"ר נתן מרדכי ויסלר ז"ל נלב"ע י"ד מרחשוון תשס"ג
תנצב"ה
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **לונה כהן** ע"ה
בת רחל ע"ה נלב"ע י"ג באלול תשס"ב
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה שיחיו

לעילוי נשמת
ר' **יואל שטרנטל** ז"ל
ב"ר יהודה נחמן ז"ל נלב"ע י"ג באלול תשל"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר **ברוך מרדכי** ומשפ' שיחיו - ר"ג

מאורות הדף היומי נראה אחרת

הזדמנות מיוחדת
גמרות בהוצאת "מאורות"
עם "מאורות ההלכה"

ניתן להשיג מסכתות:

- ◆ **יומא** (עם תמונות ואיורים)
- ◆ **ביצה** (עם ביאור "מאורות" על אגדות חז"ל)
- ◆ **מו"ק חגיגה** (עם תמונות ואיורים וביאור "מאורות")
- ◆ **מכות**
- ◆ **פסחים**
- ◆ **יבמות** (עם ביאור "מאורות" ושרטוטים)
- ◆ **כתובות**
- ◆ **גיטין**
- ◆ **משלוח עד הבית**
- ◆ **הספקה מיידית**
- ◆ **מחירים מיוחדים למזמינים מעל 10 גמרות**

לפרטים והזמנות טל. 1-700-500-151

מאורות הדף היומי

משרד ראשי:
רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
Wagman street 1
P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
טל: 03-5775333
פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 1-700-500-151